У спеціалізовану вчену раду Д 17.051.05
Запорізького національного університету

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук, професора ***Утюж Ірини Геннадіївни*** на дисертаційну роботу Нікітенко Віталіни Олександрівни на тему «Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з державними і галузевими науковими програмами, планами, темами.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Нікітенко В. О. «Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства» не викликає сумнівів і має бути оцінена у контексті протиріч розвитку світової цивілізації, до яких належать конфлікти соціоприродного порядку, культурно-етнічні, транснаціональні, економічні проблеми та інші негаразди. Нинішнє століття багато в чому вичерпало ресурси класичних соціально-політичних концепцій і тому спробою вийти за рамки традиційних ідеологічних систем та інтегрально усвідомити глобальні проблеми, які змінюють наш спосіб життя, спілкування, мислення, бачення майбутнього і розуміння добробуту, стає концепція інноваційно-інформаційного суспільства. Світ, у якому домінує людина, все ще може мати процвітаюче майбутнє для всіх, проте сучасні інститути, до яких відносяться освіта, культура та туризм, на думку автора, слід наповнити новим інноваційним змістом.

Авторка справедливо актуалізує значущість міжцивілізаційного зсуву від техногенної до інформаційно-інноваційної цивілізації, а саме, завдяки дії

ВІДДІЛ ДІЛОВОДСТВА ТА АРХІВУ
ВХ.№ 704/01-23

механізмів глобалізації, інформатизації та цифровізації формуються нові властивості освіти, культури, туризму, що виникають постійно у процесі їх функціонування, еволюції та дії. Системи освіти, культури і туризму більше залежить від зв'язків між елементами, тому виявлення загальних взаємовідносин дає змогу зрозуміти властивості різних систем, навіть тих, що на перший погляд здається хаотичним.

Розгляд взаємодії освіти, туризму, культури визначає актуальність даного дослідження, яке підкреслює особливе значення креативного розвитку особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства. Отже, актуальність досліджуваної проблеми, її теоретичні засади належним чином аргументовано та конкретизовано автором.

Дисертація виконувалася авторкою в рамках основних державних програм та концепцій, розроблених згідно з Законами України, Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, а також у межах планів наукової роботи кафедри менеджменту організацій та управління проектами Запорізької державної інженерної академії, що розроблялися по лінії Міністерства освіти і науки України: «Формування механізмів цивілізаційного розвитку сучасного соціуму в глобальному вимірі» (№ 0111U010481 – 2012-2014 рр.) та «Удосконалення механізмів розвитку інформаційного суспільства як цивілізаційної парадигми розвитку сучасної України в умовах глобалізації» (№ 0115U002343 – 2015-2017 рр.). Тема дисертації затверджена Вченою радою Запорізької державної інженерної академії (протокол № 1 від січня 2016 року; уточнена науково-технічною радою Запорізького національного університету (протокол №10 від 21 травня 2020 року)).

Внесок авторки полягає в обґрунтуванні концепції взаємодії освіти, культури і туризму та їх впливу на креативний розвиток особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства.

2. Основні результати наукових досліджень та їх новизна.

Структура дисертаційної роботи характеризується логічністю та послідовністю, обумовлена завданнями та підпорядкована меті дослідження.

Дисертантка проаналізувала ґенезу теоретичних уявлень взаємодії освіти, культури, туризму і людини у контексті соціально-філософської думки, здійснила аналіз понятєво-категоріального апарату взаємодії освіти, культури і туризму як чинників креативного розвитку особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства, запропонувала методологічний інструментарій, який дозволяє здійснити концептуалізацію досліджуваного предмета, та презентувати наукову новизну дослідження. А саме докторанткою представлено і проаналізовано нові форми взаємодії людини, культури, освіти та їх вплив на креативний потенціал особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства, розроблено модель креативної освіти як чинника інноваційно-інтелектуального розвитку смарт-суспільства і смарт-людини у контексті соціально-філософської думки, з'ясовано предметну спрямованість інформатизації і цифровізації управління як головного вектору сталого розвитку організацій сучасного українського суспільства.

Композиційне вирішення роботи є концептуально цілісним і загалом відображає логіку дослідження. Перший розділ дисертаційного дослідження презентує теоретико-методологічні виміри предметного поля. Автором вирішується важлива проблема понятійно-категоріального забезпечення наукової розвідки, при цьому авторка обґрунтовує власну дефініцію поняття інноваційної діяльності як комплексної креативної діяльності у сфері соціально-економічного виробництва (с. 79). Нікітенко В. О. підкреслює і зазначає, що розвиток креативно-інноваційного потенціалу особистості націлений на процес культуротворчості. Розвиток креативно-інноваційного потенціалу особистості є системоутворюючим рушієм науково-технічного і технологічного процесу, в основі якого велика частка наукоємної продукції, що сприяє структурній перебудові економіки, форм її організації та управління наукою, що передбачає створення нових інноваційних виробництв та приводить до впливу даного потенціалу на освіту, суспільство, економіку, людину (с. 93).

Нікітенко В. О. здійснено узагальнення методології та концептуальних напрямів філософського аналізу взаємодії освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства.

Складність предметного поля дисертаційного дослідження обумовлює вибір головних напрямів його розгляду у другому розділі, де розкривається сутність умов формування «креативного класу» як головного концепту освіти, культури і туризму в інноваційно-інформаційному суспільстві, для чого авторка висвітлює основні аспекти соціально-філософського інструментарію, а саме, визначається культуротворчість як творче ядро «креативного класу», аналізуються особливості формування «креативного класу» та «креативної особистості», обґрунтовується, що модель креативної освіти забезпечує суспільству розвиток, інноваційність, адаптивність, сталість.

Зокрема, у підрозділі 2.1. визначаються рушійні сили інноваційного розвитку, які дозволяють формувати нову модель «креативного суспільства», що характеризується диференціацією та спеціалізацією соціальних інститутів, високим рівнем культури, науки і технологій, ринкової економіки, урбанізації, соціальної мобільності з відкритою системою, у контексті якої нова освіта дає молоді найсучасніші знання і навички, необхідні в нових умовах (с. 132). Автор зазначає, що формування креативного класу свідчить про те, що вперше в історії людства суспільство повинно привести економічний розвиток у відповідність з розвитком людського потенціалу (с. 133). І такий інструментарій, як креативна освіта, повинна розкрити принципи та закони ноосферного мислення і культури (с. 135).

Нікітенко В. О. надає авторське розуміння нових форм взаємодії людини, культури та освіти, що дозволяє знайти відповіді на питання, які стосуються вирішення проблем освіти інноваційного суспільства, а саме наповнення освіти новими знаннями, що постійно трансформуються під впливом науково-технічного прогресу. Авторка займає оптимістичну позицію у визначенні нових форм і цінностей майбутнього людства. Зазначається, що формування нових

цінностей – це пошук шляхів переходу до інноваційної освіти, яка повинна стати локомотивом технологічних та соціальних перетворень, основою для побудови конкурентного суспільства, що створює переваги використання принципово нових прогресивних технологій, виробництва високотехнологічної продукції, прогресивних організаційних і управлінських рішень в інноваційній діяльності. У «суспільстві інновацій» розвивається інноваційна освіта на основі використання інтелектуальних ресурсів, які, ймовірно, стануть у майбутньому значними і вимагатимуть відновлення знань для досягнення суспільства сталого розвитку (с. 147). Позитивним аспектом є визначення основних фундаментальних принципів і напрямів, у яких реалізується освіта інноваційного суспільства (с. 152 - 153).

У третьому розділі розглянуті аксіологічні виміри туризму як чинника креативного розвитку особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства. Автором зазначається, що аксіологічні виміри туризму і туристичної діяльності визначаються історично сформованими соціокультурними програмами, активністю, формуванням нової системи глобальних комунікацій і намаганням соціалізуватися з людьми, прагненням до особистісного зростання і самовтілення сутнісних сил людини в її активному способі життя. В сучасних умовах розгляд даної проблеми дуже актуальний, тому що ситуація з короновірусною локалізацією, максимально перериває глобальну взаємодію і породжує соціальну аномію. Транслюючи культурний досвід, моделі соціальної поведінки, стимулюючи інноваційну діяльність, туризм, освіта перетворюються на один із локомотивів суспільного прогресу. Тому, правильний вибір аксіологічного підходу і методу крос-культурного аналізу дали можливість автору узагальнити вивчення видів туризму у різних країнах, виявити його цінності та мінімізувати негативні наслідки протиріч в умовах культурної глобалізації.

У четвертому розділі автором здійснено концептуальний аналіз алгоритмічного мислення і культури як тенденції інноваційно-інформаційного суспільства та їх впливу на розвиток креативного потенціалу особистості.

Визначені особливості формування алгоритмічного мислення і культури, що проявляються у контексті різноманіття цифрового світу у віртуальній і реальній дійсності, що набуває великої актуальності, так як на наших очах відбуваються величезні революційні зміни в усіх сферах людської життєдіяльності. Автором доведено вплив Четвертої промислової революції на розвиток алгоритмічного мислення і культури. На наш погляд дуже доцільним і цікавим є розкриття проявів практичного застосування алгоритмічного мислення і культури в умовах інноваційно-інформаційного суспільства. Автор зазначає, що алгоритмічне мислення і культура пов'язані з творчо-креативним проектуванням алгоритмічних завдань, використовуючи навіть штучний інтелект і керуючи ним в умовах непередбачуваних ситуацій. Форми буття сучасної людини вимагають формування цінностей алгоритмічної культури, які мають величезний вплив на розвиток особистості та нейротехнологій, що потребують обробки даних за допомогою нейронних мереж (с. 270).

П'ятий – заключний – розділ дисертаційного дослідження присвячено обґрунтуванню предметної спрямованість інформатизації і цифровізації управління як головного вектору сталого розвитку організацій сучасного українського суспільства, для чого авторка аналізує наступне: 1) сутність інформатизації як складової управлінської діяльності; 2) зростання місця і ролі інформації в управлінському процесі організацій інноваційно-інформаційного суспільства; 3) застосування інформаційно-комунікаційних технологій в організаціях нового покоління як чинник формування концепції сталого суспільства, що базується на розвитку; 4) напрями та перспективи упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в організації інноваційно-інформаційного спрямування.

Автором визначено основні драйвери суспільного розвитку України, серед яких інформатизація систем управління, її вплив на розвиток технологічних змін практично вирішує більшість соціальних проблем в Україні (їжі, достатку, ліквідації бідності та голоду, високотехнологічних продуктів без гербіцидів та пестицидів) (с. 320). В рамках праксеологічного виміру автор пропонує

здійснити соціальну діагностику процесів інформатизації в організаціях та їх відхилень від нормального стану, так як за їх відсутності часто консервуються старі форми роботи, які сприяють поглибленню кризовості (с. 321). Це має слугувати запорукою адекватного соціально-економічного розвитку.

Основні ідеї і положення дисертації В.О. Нікітенко мають ознаки новизни і розширюють коло теоретичних впливів вітчизняної соціальної філософії на освітянську, соціально-економічну практику. Саме використані у цьому дослідженні філософські поняття висвітлюють важливість формування якісно нових світоглядних засад діяльності дослідників, керівників що працюють у сфері віщої освіти України, оскільки добре відомо, що якісна теорія визначає ефективну практику.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є обґрунтованими і достовірними, що забезпечено використанням значного масиву статистичної, законодавчої та нормативно-методичної інформації, конкретною постановкою наукових завдань. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих авторкою рішень, висновків, рекомендацій підтверджується тим, що вони одержані на основі поглибленого критичного аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, апробацією у 49 наукових працях.

4. Наукове значення дисертаційної роботи полягає у поглибленні, розширенні та накопиченні суми наукових знань в соціально-філософській теорії, де вперше здійснено концептуалізацію впливу освіти, культури і туризму на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства..

5. Практичне значення дисертаційної роботи у тому, що здійснено системний аналіз малодослідженої проблеми, яка відкриває багато можливостей для розуміння проблем впливу інноваційно-інформаційного суспільства на розвиток освіти, культури і туризму як чинників креативного розвитку особистості. Значення дослідження полягає у тому, що в умовах

цифровізації світу, оволодіння вмінням протидіяти викликам технологічних загроз, різного роду вигаданим інсинуаціям, фейковим повідомленням і новинам, для чого важливо опанувати принципи компетентності у сфері інформаційних повідомлень, а також вміння системно і стратегічно мислити, та досягти прогресу у протистоянні технологічним загрозам, щоб максимально захистити себе.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях. Основні результати дисертації висвітлено у 49 наукових працях, з них 23 статті опубліковано у наукових фахових виданнях з філософії; 8 – статті, опубліковані за кордоном в іноземних наукових виданнях, що включені до науковометричних баз, у тому числі WoS (1 стаття).

7. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. У авторефераті в достатньому об'ємі представлені основні наукові результати дослідження, що презентовані в дисертації. В ньому відображені основні наукові положення, які виносяться на захист, новизна і практичне значення дослідження, висновки і рекомендації.

8. Дискусійні положення, зауваження та побажання щодо дисертаційної роботи.

Разом з тим робота не вільна від певних недоліків.

•У методологічному плані в багатьох випадках у тексті дисертаційної роботи дескриптивний рівень дослідження переважає над аналітичним, зокрема це можна спостерігати на матеріалі першого розділу, де дисертантка описує наявні підходи та методології, далеко не завжди турбуючись щодо їх адаптації для потреб власного дослідження;

•В підрозділі 1.1., особливо у другій половині, починаючи зі стор. 66, не визначені і не класифіковані сучасні теоретичні підходи щодо визначення взаємодії освіти, культури, туризму і людини в умовах інноваційно-інформаційного суспільства. На наш погляд доречним було б показати складний еволюційний процес розвитку концепції інноваційно-інформаційного суспільства, яке є фундаментальної моделлю всього дисертаційного

дослідження. Презентація теоретичних підходів трансформації концепцій інформаційного суспільства розкрила б об'єктивну тенденцію переходу людства до інноваційно-інформаційного розвитку, яка визначає гуманістичний вимір технологічного процесу. А в дисертації, презентація моделі інноваційно-інформаційного суспільства носить декларативний характер.

•На нашу думку дисертаційне дослідження переобтяжене надмірним зверненням до інженерно-технологічної інтерпретації предметного поля дисертації. Автор відводить найпривілейованіше місце технологіям, управлінським рішенням, алгоритмічному мисленню, іншим системно-структурним характеристикам сучасної моделі суспільного життя, чим і визначає весь соціальний світ. Прикладом є наведе визначення алгоритмічного мислення людини, яке повністю технологізовано і не залишає людині нічого крім чітких алгоритмів її життя: «Алгоритмічне мислення – спосіб мислення, зосереджений на сукупності ідей, принципів, патернів поведінки, що складаються з багатьох взаємопов'язаних частин, з сукупності алгоритмів та їх технологій, що досліджують функціонування інформаційно-інноваційного суспільства, вивчення якого можна дослідити за допомогою алгоритмів, детермінованих інформаційно-комп'ютерними технологіями, що використовуються для цифрового відтворення системи» (с. 264). По-перше «принципи і патерни» досліджувати нічого не можуть, це задача людини. І тому, по-друге, такий підхід загрожує технологічним детермінізмом і надмірним спрощенням соціальної динаміки, повним відділенням соціальних, економічних та політичних вимірювань від технологічних інновацій. З цим неминуче пов'язана теза про першорядне становище технологій, які уявляються чимось самодостатнім, хоча і впливають на всі аспекти соціального життя. Але ж очевидно, що технології не відокремлені від сфери соціального, а є її складовою.

•В роботі мають місце дрібні помилки, одруки, стилістичні огріхи, наприклад с. 77 повтор слова «зводиться», с. 80 «діджтиталізоване», с. 147 «У суспільтві», с. 150 «У філосоському», «надати характеристику освіта» та ін. На

сторінках 151, 161, 166 йдеться звернення до авторів, без посилання на їх конкретні роботи.

Вказані недоліки на позитивну оцінку дисертації в цілому істотно не впливають. Основні наукові положення, висновки і рекомендації принципових заперечень не викликають.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Нікітенко Віталіни Олександрівни на тему «Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства» є завершеним науковим дослідженням, виконаним самостійно автором на актуальну тему. Дисертаційна робота містить теоретико-методологічні розробки та практичні рекомендації, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання визначення впливу освіти, культури і туризму на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства.

Рівень проведених досліджень свідчить про наукову зрілість докторанта та вміння формулювати й вирішувати наукові завдання. Дисертація відповідає пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановами Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656 та від 30 грудня 2015 р. № 1159 та від 27 червня 2016 р. № 567, а її автор, Нікітенко Віталіна Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент, професор,
доктор філософських наук,
завідувач кафедри суспільних дисциплін
Запорізького державного медичного університету
Міністерства охорони здоров'я України Утюж І. Г.

Власноручний підпис
ПІДТВЕРДЖУЮ
Нач. відділу кадрів Запорізького
державного медичного університету
«___» _____ 20___ р. Підпис Солодушенко В. С.